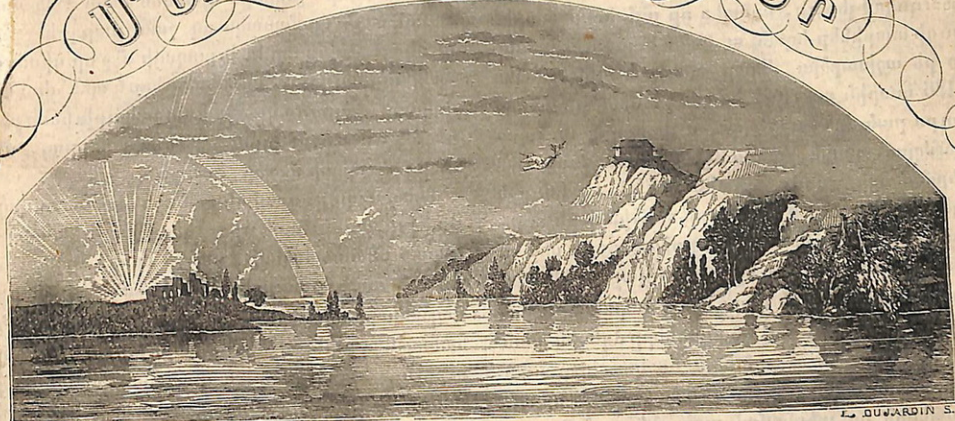

ՄԱՍԵԱՅԱՂԱԿԻ

ԱԻՆՏԱՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՄԱՐԴՈՒՄ ԵՐՁԱՆԿՈՒԹԵԱՆԸ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՃԱՌ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ ԸՆԴՏՈՒԹԻՒՆՆ Է :

Մարդս ի բնէ տկար ու տգետ ծնած ըլլալուն համար՝ վախկոտ է բնութեամբ . կարգէ դուրս բան մը, իր ջգիտցած մէկ դիպումը պատահելուն պէս՝ ձեռքը ոտքը դող կելլէ : Թէ որ յանկարծ արեգակը խաւարի, լուսինը բոնուի, գիտաւոր մը երեսնայ, հիւսիսայգ մը տեսնուի, սաստիկ յորդուրեամբ անձրեւ մը գայ, երկար առնէ ցամաքութիւն ըլլայ, հրաբուխ մը բռնկի, գետնաշարժ մը ըլլայ, մէկ խօսքով, ինչ եւ իցէ երեւոյթ մը պատահի բնութեան մէջ որ տգիտին համար նոր բան է՝ վրան սարսափ մը կիյնայ, ու միտքը կըղնէ քէ աշխարհիս վերջը հասեր է :

Բայց այսպիսի կարգէ դուրս երեւոյթներէն միայն վախնալու ըլլար նէ՝ քերտա գարնանք չէր . հապա ինչ լսենք որ տգետը ամենամասաբալ՝ ամենափութ բաներէ ալ կը վախնայ : Օրի-

նակի համար, գիշեր առնէ ձերմակ բան մը երեւցաւ աչքին, վայ, ուրուական (խօրքլախ) է . տան մը վրայ բուր թռչունը (պալգուշ) երգեց, վայ, այն տունը մարդ պիտի մննի . աղան հիւանդացաւ, վայ, աչքիւնը ե (նագար առեր է) . մը մէկը լսենք . այնպէս որ տգետ մարդուն բոլոր կեանքը անով դողով կանցնի : Եւ որովհետեւ կրթութիւն առած ու գիտութիւն սովորած մարդը այնպիսի վախերէն ազատ կըմնայ, տարակոյս չկայ որ գիտունը շատ աւելի երջանիկ է քան քէ տըգետը :

Հոս քանի մը ուրիշ օրինակներ ալ բերենք ի գործ՝ տգետ մարդկանց վախկոտութեանը վրայ : Պալլի անունով գաղղիացի մատենագիրը կը պատմէ քէ 1179ին արեւելքի ամեն ազգաց աստեղագետներն ալ, քրիստոնեայ, հրեայ, արա-

բացի, եւ այլն, գուշակեցին քէ 1186ին սեպտեմբեր ամսոյն մէջ քոյր մոյորակները իրարու պիտի զարնուին ու սարսափելի փորորիկներով աշխարհս տակնուվրայ պիտի ընեն. այս գուշակութիւնը արեւելքէն եւրոպա անցաւ ու զամենքը ահաւորով լեցուց, այնպէս որ այն եօրը տարին սուգի տարիներ եղան, ու ամեն մարդ հատացեր էր քէ աշխարհիս վերջը հասեր է : Վերջապէս 1186 տարին աչ եկաւ անցաւ, ամենեւին կարգէ դուրս բան մը՝ կարգէ դուրս փորորիկ մը չպատահեցաւ, ամեն բան առջինին պէս մնաց : — Գերմանացի աստեղագիտին մէկուն աչ խելքին այնպէս եկաւ որ գուշակի քէ 1324ին վերի մոյորակները Զուլն ըստած կենդանակերպին մէջ որ միանան՝ մեծ ջրհեղեղ մը պիտի ըլլայ : Ո՞վ կրնայ պատմել այն ատենի մարդկանց սարսափը : Ծովերու եւ գետերու քով բնակողները ձգեցին ելան տներէն, իրենց գետիներն ու կան կարասին ոչինչ գնով ծախեցին. ոմանք նաւակներ պատրաստեցին որ անոնցմով ազատին, ոմանք աչ գնացին լեռներուն ծայրերը բնակեցան : 1324 տարին առանց փորձանքի մը եկաւ անցաւ, ամենուն վախն աչ քովերնին մնաց : — Դարձեալ, հին ատենի Մերսիկացիք մտքերնին դրած ըլլալով քէ ամեն հարիւր տարուան ետքի օրը, այսինքն դարագլուխ ըստած օրը, աշխարհս կրնայ վերջանայ, իրենց տանիքներուն վրայ ելած, ծնկի վրայ եկած, դողդըղալով կընայէին քէ արդեօք արեգակը պիտի ծագի նորէն քէ չէ : — Լակեղեմոնացիք լուսնի լրման ատենները միայն պատերազմի կերպաին : Նրոտաս անուետլքագաւորնին անգամ մը բռնադատեց զիրենք որ լուսնի քառորդին ատենը ելլեն պատերազմի. ամենքն աչ ցիրուցան եղան ու յուսահատութենէն իրենք զիրենք ջուրը նետեցին՝ խղղուեցան : — Ձինու երկրին մէջ տեղ տեղ սովորութիւն կայ եղեր որ նոր լուսնի ծնանելուն օրը ամեն մարդ իր տանը մէջ փակուած կըմնայ ու ամենեւին մարդ չընդունիր, վախնալով որ չըլլայ քէ նոր լուսնին բերելու բարեբաղդութիւնը օտարակաւը առնու տանի : — Արեգական եւ լուսնի խաւարման ատենը, հին ատենի Յոյնք եւ Հռոմէացիք անագին դողդմունք կընանէին՝ խալկին պնակ ամսէ ու ամեն տեսակ բան զարնելով : Նոյնպէս կընեն Հնդկաստանի շատ մը ժողովուրդներ, ու սափորները կոտորեցին ետէ՝ իրենք զիրենք Դանգես գետը կընետեն ու կըլուացուն : Փոռքինի բնակիչները զանգակ ու բմբուկ կըզարնեն, զօրքերն

աչ զենքերնին կատենն՝ հրապարակները կըշարունակէ կըկենան որ խաւարած յուսաւորին օգնութեան հասնին : Փերուի բնակիչներն աչ բմբուկներուն ու փողերուն գոռում գոցումը սաստկացրենկու համար՝ շներնին կըծեծեն եղեր : Եւ միքի հիմակուան ժամանակաւ աչ շատ մարդիկ զկան ոչ միայն Նախոյ այլ եւ եւրոպայի մէջ որ գիտաւոր մը կամ խաւարում մը տեսնուելուն պէս՝ վրանին վախ մը կ'իյնայ, ու կըսկսին գուշակութիւններ ընել քէ արիւն պիտի ըլլայ, մահ պիտի ըլլայ, մեծ մարդ մը պիտի մեռնի, եւ այլն :

Տգեռ մարդը այսպիսի բաներէ վախնալով վարձած ըլլալով, կընայի որ արդեօք ինչքէն անուցմն ազատ մնալու համար. ուստի ետեւէ կ'իյնայ որ զվստն գալիքը առաջուց հասկընայ : Ախտարք, վեցնագարակ, դիւրութիւն, կախարդութիւն, հատահարցութիւն, ձեռնահմայութիւն, քիանմայութիւն, եւ ուրիշ տեսակ տեսակ խներութենք հնարքները ձեռք կ'առնեն, որպէս զի իմանայ քէ բաղդը բաց է քէ գոց, կ'եսնքը երկնայն պիտի ըլլայ քէ կարճ, ձեռք զարկած գործը պիտի յաջողի քէ ոչ : Ասով պարապ ատեն կըկորսընցընեն, ստակը փութ տեղը կըվատան, հարկաւոր ու օրինաւոր գործերն ետ կ'ըկենայ, ու աստուծային Նախականմութեանը դէմ կըմեղանայ : Եւ ան գիտուն ու բարեկիրք մարդը այս ամեն վնասներէն աչ ազատ կըմնայ :

Քողունք այն խաբէութիւններն որ կըլլան արուեստի, առուտուրի, կատալարութեան ու ամեն տեսակ գործոց մէջ, ու տգետ մարդուն մեծամեծ վնասներ կըհասցընեն. այս միայն մտածեք քէ կարդալ գրել ու հաշիւ բռնել զգիտցող մարդը ինչ խեղճութիւններ կըքաշէ : Ըսենք քէ նամակ մը եկաւ իրեն, պիտի կարդայ, կամ նամակ մը կուգէ գրել ուրիշի, կամ քէ հաշիւ մը ունի անուշիքի տալիքի, — միշտ ուրիշի կարօտ պիտի ըլլայ : Գիր չգիտնալուն համար՝ տոխուած է ամեն բան միտքը պահելու. բայց հրջափ դիւրաւ կրնայ մոռնալ նաեւ խիստ հարկաւոր եղած բաները, ու անով մեծամեծ վնասներ քաշել : Պարապ ատենները քէ որ գիրք մը կամ օրագիր մը կարդար՝ կընար քէ խելք սովորիլ եւ քէ գուարճանալ. երբոր կարդալ չգիտոր՝ հարկաւ կըձանձրանայ ու ինքզինքը կամ խաղի կուտայ եւ կամ արբեցութեան :

Որչափ որ մարդուն խելքը ուժովնայ՝ մարմնոյն ուժովնալը այնչափ հարկաւոր ըլլալէն կըպակսի : Վասն զի խելքը մեքենաներ կընաւորէ, անոնցմով շատ մը գործողութիւններ քերել աշխատանքով

կրկատարուն . ծանրծանր բեռները նիմառաւանց դժուարութեան կրկնորդուն , շոգիով իրբեւ անբեռնոյք ձեռքով մը փայտերնու քարերը կրկնորդուն , ջաղացքներ կըղառնան , երկարենը կըրանուին , գրքեր կըտպուին , կտաներ կըգործուին... այնպէս որ մարդս ոչ այնչափ իր ձեռագործներուն շինողը կըլլայ՝ որչափ անոնց կատարողը : Ուստի քէ որ մէկ կողմանէ միշտ կարելի չէ մարդուս մարմնոյն ոյժը աւելցնել , իսկ որոշեալ սահմանէ մը անդին անցնելը անհնարին բան է , մէկալ կողմանէ մտքին կարողութիւնը կարելի է միշտ ուժովցնել ու անսահման կերպով աճեցնել :

Ապա ուրեմն մարդուս առաջին եւ ետեան պարտքն է ուսմամբ եւ կրթութեամբ ինքզինքը կրթել . անով ընկերական վիճակին սովորութիւնները կըբարակնան , օրինաց պահպանութեան յարգը ճանցցողները կըշատնան , ու դատարկաւորտ , նախանձոտ եւ խռովարար մարդկանց քիւր կըլակսի : Երբոր մէկը կըտեսնէ որ ինքրիմն ու ատանց շատ աշխատանքի կրնայ ձեռք բերել այն հանգստութիւնն ու երջանկութիւնն որ կարծէր քէ ուրիշներուն վնաս ընելով ու պատիժ կրելու վտանգով հանդերձ միայն ձեռք պիտի ձգէ , իր վիճակին գոհ կըլլայ ու հաղթենեացը վրայ սէր կըկապէ . անելի կընայի որ իր երկրին պաշտպանութիւն ընէ՝ քան քէ ուրիշի երկրին վրայ յարձակի . ու երբոր ամեն մարդ այս կերպով շարժի , հարկաւ բոլոր ժողովուրդն ալ քաղաքակիրք ու երջանիկ կըլլայ՝ որչափ որ բոլոր սրտած է երջանիկ ըլլայ այս թշուառ աշխարհիս մէջ :

ՏՐԻՏՈՒԹԻՒՆ .

Մի միայն բարիք՝ գիտութիւնն է , մի միայն չարիք՝ ազիտութիւնն է : Ով որ բարին կը ճանչնայ ու չարը կըգործէ՝ անմիտ է : Խեղացի մարդը զգիտցած բանին համար գիտեմ չըսեր :

ՍՈՒՐԱՍ :

Տգիտութիւնն երեք տեսակ է . մէկը՝ ամենեւին բան չգիտնայ , մէկալը՝ գիտցածը գեշ գիտնայ , երրորդը՝ գիտնալու բանը չգիտնայ ու չգիտնալուն գիտնայ :

ՏԻՒՔԼՈՅ :

Վճռական կերպով խօսիլը քանձր ազիտութեան նշան է : Բան չգիտցող մարդը բան մը սով-

րածին պէս՝ կուգէ ուրիշներուն ալ սովորեցնել . շատ բան գիտցողը հագլիւ կանցընէ մտքէն քէ ըսած բանը չգիտցողներ կըգտնուին , ուստի համեստութեամբ կըխօսի :

ԼԱՊՐԻՏԵՐ :

Գիտունն գտեալը կըճանչնայ , վասն զի ատենով ինքն ալ տգէտ եղած է . բայց տգէտը չկրնար զգիտունը ճանչնայ , վասն զի ոչ երբէք գիտուն եղած է :

ԱՌԱԿ .

ԿԱՂՆԻ ԵՎ ԵՂԵՔԻՆ .

Մէկ օր մը կաղնիին
Հասա եղեգին .

Խեղճուկ եղեգ , ափսոս քեզ ,
Ինչո՞ւ ատանկ տրկար ես .

Վըլլայ քեքեւ բուցնիկ մըն ալ ունենաւ ,
Մանրը բռնան տակ եմ կըսես՝ կըտըրաս .
Բարակ հովիկ մը որ փըջէ լանտառի ,
Մէկէն զըլլախըղ դեպ ի վար կըծըռի :

Իսկ ես բարձրաբերձ Կովկասի նըման
Ճակատս անգլեւրան տըլած կըկենամ .

Ինձմով կարգեալին նըլողը արեւու .
Չըկայ փորքիկ մը ինձ անարկուս :
Քեզ համար ամեն նով մեծ է մըլքիկ ,
Ինձ ամեն քամի անուշ գեփիտիկ :

Գունէ գալիք իմ շքին տակ բուսակիք ,
Այլ բնեղութիւն ինչո՞ւ համար քաշիկիք .
Բայց դուն շատ անգամ հովերուն բերան
Կերբաս կըբռնես միշտ երեքական .
Խեղճ ես , ինչ բռնէ , կըցաւիմ վըլլայ ,
Բնորբունն է քրեք զըքեզ տարաբաղղ : —

Շնորհակալ եմ բարի սըրտիդ նմ պարուն ,
Հասա եղեգն իր պարծենկիտ դըրացայուն .

Բայց ինձի համար

Բընաս մի հոգար .

Պէտք է դու վախճա

Չովին՝ քան քէ ես .

Վասն զի ես միշտ կըծըռիմ , չեմ կտորիք .

Գուն հովերուն միջեւ , նիմա դեմ դըրիք ,

Բայց վերջը տեսնենք : — Այս ըստ չըստ ,

Տընդիս տատիկ նով մըն եր փըրքաւ ,

Մըռնեցաւ եղեգն , ըն չըրաս կաղնիք .

Մէյմըն ալ փըջեց հովը աստիկալին ,

Խըլեց արմատեն , տապալեց գետին

Այն գոռոզ կաղնիք

Որոյ զըլլախ ինչո՞ւն երկինք կըհասնէր

Եւ ոտարեներն ինչո՞ւն անդուռն էր ձըգեր :

ԼԱՅՈՒՆԹԵՆ :